
Китайська відповідь на сучасні глобальні виклики

А. Гончарук

Перше десятиліття після міленіуму, значною мірою позначене чорною міткою терористичних атак та світової фінансової кризи, тим не менш стало черговою сходинкою переможного поступу Китаю. Піднебесна не тільки успішно пододала світові фінансові негаразди, але й спромоглася використати зміни у світовій економічній кон'юктурі для вирішення чергових завдань власного розвитку. Сьогодні стає дедалі очевиднішим, що проголошений американським вченим Френсісом Фукуямою на початку 1990-х років “кінець історії” не відбувся, а “риторична гегемонія” західного світу як раз завершується, що не без певного задоволення констатують китайські науковці [Чжан Шухуа 2011].

Запропонований аналіз не претендує на об'єктивну всеосяжність, втім пропонує глянути неупередженим поглядом на нинішнє місце Китаю на світовій арені.

Кардинальні зміни

2011 рік в майбутній історії 21 століття колись буде названо роком Китаю. По-перше, протягом року відбулося остаточне закріплення за Китайською Народною Республікою почесного “звання” – “другої світової економіки”. Посунення з цього місця Японії, хоч і відбулося на тлі наслідків руйнівного землетрусу, цунамі та спричиненої ними аварії на АЕС Фукусіма-1, в першу чергу віддзеркалює закономірну тенденцію останнього десятиліття: стагнацію японської економіки (яка протягом трьох десятиліть була другою в світі та відповідним прикладом для зростаючих економік) та успішний розвиток китайської економіки (всупереч катастрофічним пророцтвам, що час від часу лунають стосовно “неминучого та швидкого краху Китаю” та попри “несприятливі прогнози” щодо майбутнього китайської економіки з боку багатьох експертів на початку світової фінансової кризи).

По-друге, Китай посів перше місце серед світових експортерів, посунувши з нього найбільшого європейського товаровиробника – Німеччину. Це лідерство не тільки стало наочним прикладом “нової світової реальності”, але й примусило замислитися щодо доречності широко поширеної омани стосовно того, що Китай постачає на світовий ринок виключно товари широкого вжитку, до того ж не завжди високої якості. Світовий лідер з експорту не може сприйматися як виробник другорядної за попитом або другосортної за якістю продукції.

По-третє, протягом 2011 р. Китай успішно та, навіть, показово збільшував власні золотовалютні резерви, і тут впевнено почувалися на першому місці серед всіх країн світу. Протягом третього кварталу 2011 р. золотовалютні резерви КНР зросли ще на 4,2 млрд. доларів та досягли 3,2017 трлн доларів [dengi – 2011/10/14]. (Взаємопов'язаність китайських резервів та американських боргів буде розглянута окремо). Варте уваги, що протягом останнього десятиліття Китай посів помітне місце на світовому ринку фінансових запозичень, успішно використовуючи як власні валютні можливості, так і можливість диверсифікувати ризики, пов'язані із великою концентрацією у власних руках доларів США, у обмін на майбутні поставки енергоносіїв та сировини. Зокрема, у 2009 р. Китаєм “під довгострокове постачання нафти” надано Росії кредит у розмірі 25 млрд. доларів. 2010 року Китай погодився надати Венесуелі кредит у 20 млрд. доларів

“у обмін” на доступ до крупного родовища нафти [Курнишова 2010]. Китайське кредитування відбувається без зайвої політизації та не супроводжується висуненням додаткових умов, як це робить МВФ, що суттєво підвищує міжнародну зацікавленість у співпраці з новим світовим фінансовим гравцем.

По-четверте, протягом всього 2011 року голова КНР Ху Цзіньтао посідав перше місце у рейтингу найвпливовіших людей світу [Forbes 2010]. Така увага до китайського лідера, який, між іншим, за всіма ознаками має покинути свій пост вже навесні 2012 р., у першу чергу свідчить про роль Китаю на світовій шахівниці, який сміливо можна вважати новим ферзем. Принаймні, вперше в історії США візит голови КНР (у січні 2011р.) був використаний чинним президентом США Б. Обамою для проголошення свого наміру балотуватися на другий президентський термін.

По-п'яте, у якості певного прогнозу слід навести висловлювання одного з очільників МВФ стосовно майбутньої ролі Китаю у можливій “другій хвилі” світової фінансової кризи. У жовтні 2011 р. на тлі активного обговорення у експертному середовищі можливості та вірогідності подальшої ескалації міжнародних фінансових проблем директор азіатсько-тихоокеанського департаменту МВФ Ануп Сінгх заявив, що “у Китаю вистачить потуги, аби відповісти на глобальні економічні ризики”, а дії цієї країни “можуть частково нівелювати наслідки глобальної кризи” для всього світу [dengi – 2011/10/13].

Нова глобальна реальність: “Велика двійка”

Теза про створення “великої двійки” (G-2, США та Китай) вперше була використана радником Б.Обами з зовнішньої політики відомим політологом Збігневом Бжезинським під час передвиборчої кампанії на президентських перегонах у США в 2008 р. На той час така постановка питання виглядала дещо передчасною. Але фінансово-економічна криза у США та черговий економічний стрибок Китаю підтвердили правомірність зазначеної тези, яку, до речі, підтримав інший патріарх американської зовнішньої політики Генрі Кіссінджер. Останній, до того ж, у травні 2011 р. видав нову книгу власних роздумів щодо шляхів розвитку сучасного світу під промовистою назвою “On China”. Головним висновком книги можна вважати доведену необхідність ґрунтовного вивчення Китаю для кожного, хто прагне взяти участь у глобальних світових процесах [Оганесян].

На момент приходу у Білий дім Б.Обами вже була зрозумілою величезна обопільна економічна залежність США і Китаю. Китай мав можливість спричинити фінансовий колапс у США шляхом “скидання” американських боргових зобов'язань, а США – через відмову від імпорту з Китаю – викликати кризу китайської економіки.

Протягом 2009–2010 рр. відносини між взаємозалежними економічними гігантами залишалися у межах інерції попередніх років: взаємні звинувачення у штучному регулюванні валютного курсу або промислового чи торговельного протекціонізму, спекуляції навколо питання прав людини чи свободи преси і таке інше.

Шлях назустріч для Пекіна та Вашингтону був непростим. Після свого досить вдалого візиту до Китаю восени 2009 р. президент США Б. Обама на початку 2010 р. “раптом” санкціонує поставки до Тайваню озброєнь на 6,5 млрд. дол. та зустрічається з Далай-ламою XIV, що викликає прогнозовану дуже негативну і досить жорстку реакцію з боку Китаю.

Зі свого боку, Вашингтон протягом 2010 р. звинувачує Пекін в організації хакерських атак на комп'ютерні мережі десятків американських корпорацій. Пекін також публічно підозрюють в електронному промислового шпигунстві великих масштабів.

Втім, процес переосмислення сутності американо-китайських взаємин та національних цілей кожної із сторін вже набув незворотного характеру. У січні 2009 р. у китайській пресі з'явилися спогади китайського дипломата, який процитував свого американського колегу: “11 вересня відкрило США очі на те, що головною загрозою є тероризм, а не Китай”. Інший китайський науковець зауважив: “Для США немає жодного питання, яке б вирішувалося на світовому рівні без співробітництва з Китаєм, включно з нинішньою фінансовою кризою” [Хуанцю шибао 2009].

З іншого боку, для китайської правлячої еліти найважливішим є те, що “хоча сучасна світова система побудована Заходом, виходячи з переважання США, вона залишає для Китаю об'єктивні умови для мирного позитивного розвитку” [Хуанцю шибао 2009].

За думкою З. Бжезинського, основою для зближення США та КНР має стати задекларована Пекіном концепція “мирного зростання” Китаю. Західні аналітики налаштовані досить скептично і вбачають відверту пропаганду у китайських тезах про “гармонійне суспільство” й “усталений розвиток”, проте на тлі фінансово-економічної кризи та суспільних проблем розвинутих країн вимушені приймати запропоновані Китаєм правила гри [Бжезинський 2009].

Силкові аргументи: важливість тенденцій

Довгий час “китайська воєнна загроза” була певним пропагандистським перебільшенням, яке використовувалося різними країнами для тиску на Китай або вирішення власних безпекових питань. Проте, послідовність та далекоглядність китайського керівництва дозволили китайським збройним силам пройти складний шлях модернізації за досить стислий термін. Китайський прагматизм і гнучкість щодо залучення новітніх технологій (часто за межами прийнятного у світовій торгівлі, але ефективні з точки зору бажаного результату) допомогли успішно вирішити проблему оновлення озброєнь.

За даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру у 2010 р. військові витрати США та КНР склали 698 та 119 млрд. дол. відповідно. Великобританія, яка посіла третє місце, витратила 60 млрд. дол., тобто вдвічі менше за Китай. І, хоча оборонний бюджет США досі складає 43 % загальносвітових витрат на військові потреби, “китайський чинник” стає дедалі помітним [Доповідь СМІДПМ 2011].

Варто зазначити, що частка військових витрат США зросла з 3,8 % ВВП у 2001 р. до 4,8 % ВВП у 2010 р. Аналогічний показник Китаю становить 2,1 % ВВП. Водночас, США мають незрівнянно більший бюджетний дефіцит (10,5% ВВП) та державний борг (93 % ВВП), а Китай є найбільшим американським кредитором (станом на березень 2011 р. КНР тримала казначейських облігацій США на 1,15 трлн. доларів) [Доповідь СМІДПМ 2011].

З іншого боку, у 2010 р. США експортували до Китаю товарів на майже 92 млрд. доларів, а ввезли китайської продукції – на 365 млрд. доларів. Сукупний дефіцит торговельного балансу США за підсумками 2010 р. сягнув майже 498 млрд. доларів і лівова частка у ньому – китайська.

Таким чином, воєнні можливості США мають дуже обмежене фінансове підґрунтя на тлі поки що значно менших, але невпинно зростаючих воєнних можливостей Китаю.

У щорічній доповіді Міноборони США, представленій конгресу у серпні 2011 р., зазначено, що Китай прагне до 2020 р. створити найпотужніші збройні сили в Азії. Є всі підстави вважати, що, попри масштабні закупівлі сучасної зброї Індією та модернізацію сил оборони Японії, Китай досягне цієї мети ще раніше.

Показово, що міністерство оборони США у своїй доповіді визнало, що Китай не має намірів вступати у військове протистояння з США, але прагне обмежити можливе американське втручання у вірогідні конфлікти Китаю з країнами Східної Азії. Реакція китайської сторони була очікуваною. Міноборони КНР 31 серпня 2011 р. спростувало всі закиди щодо посилення китайського тиску на країни регіону та підкреслило суто оборонний характер розвитку своїх військово-морських сил.

Загалом, тенденція стає дедалі очевиднішою: на тлі невпинно зростаючої військової могутності Китаю США намагаються зберегти позиції глобальної військової потуги, але поступово розширюють поле компромісів щодо зустрічних вимог Китаю.

За таких умов принципового значення набуває власна позиція Піднебесної щодо питань війни і миру. На щастя, “сьогодні КНР вже не революційна, не така, якою була у 1970-х, нині вона бачить себе частиною глобального співтовариства, розраховуючи одержувати від цього відповідні переваги та блага, а подібний варіант можливий лише у мирних умовах” [Цзя Цинго 2011]. Отже мирний розвиток вбачається Китаю більш перспективним, що має заспокоїти “гарячі голови” на Заході, яких турбує “китайська загроза”.

Світова фінансова еліта змінює своє ставлення до Китаю

Увага до конкретних питань внутрішнього розвитку Китаю з боку провідних світових фінансових гравців вже перестала бути лише одним з елементів футуристичних міркувань і нині свідчить про роль і місце Китаю у поточних та перспективних сценаріях. Наприкінці липня 2011 р. голова RIT (Rothschild Investment Trust) Джейкоб Ротшильд, вперше перебуваючи у Китаї, дуже високо оцінив китайський 12-й п’ятирічний план (2011–2015 рр.), зокрема стратегічну переорієнтацію китайського вектору розвитку з експорту на внутрішнє споживання [China Daily 2011/07/22].

Голова одного з провідних світових інвестиційних фондів звернув увагу на пріоритетні галузі, визначені китайським планом: біотехнології, нова енергетика, виробництво високотехнологічного обладнання, екологічно чистий транспорт, нові матеріали, наступні покоління ІТ, енергозбереження та захист довкілля. Дж. Ротшильд зазначив, що нині ці галузі дають 3 % ВВП Китаю, але до 2020 р. їхня частка сягне 15 %.

Наслідком ознайомлення Дж. Ротшильда з сучасним Китаєм стало створення спільної інвестиційної компанії з початковим фондом 750 млн. дол. Варте уваги, що досі Ротшильди ніколи не працювали з Китаєм.

Інша знакова фігура фінансового світу Дж. Сорос протягом останніх років регулярно коментував роль Китаю у сучасному фінансовому світі та світовій економіці. Проте, ці коментарі майже кожен раз дещо суперечили попереднім висловлюванням світового фінансиста № 1.

У березні 2009 р. Сорос висловив свою впевненість у спроможності Китаю успішно подолати кризу та вийти з рецесії скоріше за інші країни та зазначив, що світова економічна криза загартує китайську економіку. На думку Сороса Китай був “серйозно вражений кризою, навіть більше, ніж інші держави”, адже КНР значною мірою залежить від експорту [Сорос – 2009/04/01].

“Зараз у світовій економіці створилася особлива ситуація коли Китай фактично контролює світову валютну систему”, – заявив Сорос у жовтні 2010р. “Усвідомлюємо ми це чи ні, Китай став справжнім світовим лідером... Сьогодні не буде перебільшенням сказати, що з початку світової фінансової кризи Китай посідає місце водія автомобіля світової економіки”, – написав Сорос на власній шпальті у Financial Times [Сорос - 2010/10/08].

Через кілька днів він же додав: “Китай не винесе тягара світового лідера”. Після чого почав інвестувати у китайські компанії. Достатньо розлогий перелік китайських активів Сороса дає можливість зрозуміти його мотиви щодо наступної заяви: “В 2010 р. економічний конфлікт між США та Китаєм став однією з найтривожніших подій” (грудень 2010 р.)

У лютому 2011 р. Сорос у розлогу інтерв'ю “Financial Times” закликав до створення нового фінансового світового порядку та зазначив, що “Китай має стати частиною процесу його створення”. Через три тижні на шпальтах французької газети “Les Echos” інша позиція Сороса: “Валютна війна вже проголошена. Практично сьогодні існують дві валютні системи: міжнародна та китайська” [Сорос – 2011/02/22].

Увага Сороса до китайської проблематики демонструє головний тренд сучасного фінансового життя світу: долар перестане бути головною валютою світу, але на заміну йому йде не євро, а юань. Коли це стане зрозумілою для широкого загальної тенденцією, світ переживе чергову фінансову турбулентність, а далекоглядні фахівці на кшталт Сороса зберуть черговий врожай дивідендів.

Підсумовуючи місце Китаю в сучасному фінансово-економічному світі, варто процитувати висновки агентства Bloomberg щодо попиту на китайські фінансові інструменти: “Продаж боргових зобов'язань, номінованих у юанях, у 2011 р. потроївся”. В свою чергу, прем'єр Держради КНР Вень Цзябао на відкритті “літнього Давосу – 2011” у китайському місті Далянь засвідчив: “Китай став країною з повністю відкритою ринковою економікою” [Ищенко 2011].

Стислий футуристичний прогноз

Більшість експертів схиляються до розуміння того, що випередження Китаєм Сполучених Штатів Америки за всіма параметрами (із військовою потугою включно) відбудеться протягом 21 століття. Таким чином, є всі підстави вважати, що у цьому столітті настане ще один “рік Китаю”.

На думку автора, це не зовсім адекватна оцінка майбутніх світових змін. Адже з того моменту ми матимемо зовсім іншу світову шахівницю. Світу знадобиться чимало часу та зусиль аби навчитися новим правилам гри.

Використані джерела

- Бжезинський Збігнев – <http://lenta.ru/news/2009/01/14/brzezinski/>
Dengi – 2011/10/13 – <http://dengi.ua/news/87901>
Dengi – 2011/10/14 – <http://dengi.ua/news/87938>
China Daily – 2011/07/22 – <http://perevodika.ru/articles/>
Forbes – 2010/11/04 – <http://www.forbes.ru/news/59368>
Доповідь СМІДПМ 2011 – rodon.org по матеріалам ИТАР-ТАСС 2011.07.07
http://iee.org.ua/ru/prog_info/16250
Ищенко Наталья. «Китай становится “тихой гаванью”» - <http://www.bfm.ru/articles/2011/09/15/kitaj-stanovitsja-tihoj-gavanju.html>
Курнишова Юлія. “Актуальні засади формування стратегічного партнерства України і КНР”, аналітична доповідь Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2010
Оганесян Армен. “Генри Киссинджер о пользе исторической памяти и третьей мировой войне” // **Международная жизнь**, 2011, июль
Сорос Джордж – 2009/04.01 – <http://delo.ua/ukraine/soros-kitaj-vyjdet-iz-recessii-104082>
Сорос Джордж – 2010/10/08 – <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/212547>

Сорос Джордж – 2011/02/22 – <http://tsn.ua/groshi/soros-kitay-ogolosiv-svitu-valyutnu-viynu.html>

Хуанцю шибао, “США, Россия, ЕС – кто же истинный друг Китая?” <http://www.inosmi.ru/world/20090115/246696.html> - 15.01.2009

Цзя Цинго. Китай втягивается в международные дела // **Международная жизнь**, 2011, июнь

Чжан Шухуа. Глобальный мир и миссия китайских и российских обществоведов // **Россия и современный мир**, 2011, №2 (71).